

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΔΕΥΤΕΡΑ 02 ΙΟΥΝΙΟΥ 2014
ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1. Οι αρετές επομένως δε γεννιούνται μέσα μας ούτε εκ φύσεως ούτε αντίθετα με τη φύση, αλλά σ' εμάς που έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις δεχτούμε και που τελειοποιούμαστε με τη συνήθεια. Ακόμα όσες ιδιότητες υπάρχουν σε μας εκ φύσεως, πρώτα αποκτούμε τις δυνατότητες αυτών και ύστερα προχωρούμε στις αντίστοιχες ενέργειες τους [κάτι που είναι φανερό σχετικά με τις αισθήσεις· γιατί δεν αποκτήσαμε τις αισθήσεις [μας] για το ότι [ή επειδή] είδαμε πολλές φορές ή ακούσαμε πολλές φορές, αλλά αντίθετα έχοντας αυτές κάναμε χρήση τους και δεν τις αποκτήσαμε έχοντας κάνει και ξανακάνει χρήση τους] τις αρετές όμως αποκτούμε, αφού πρώτα εργαστούμε, όπως ακριβώς [εργαζόμαστε] και για τις άλλες τέχνες· γιατί όσα πρέπει να κάνουμε, αφού [τα] μάθουμε, [τα] μαθαίνουμε κάνοντας αυτά [δηλ. με την πρακτική εξάσκηση], όπως για παράδειγμα γίνονται [κάποιοι] οικοδόμοι με το να οικοδομούν και [κάποιοι γίνονται] κιθαριστές με το να παίζουν κιθάρα· με τον ίδιο τρόπο λοιπόν από τη μια γινόμαστε δίκαιοι κάνοντας δίκαιες πράξεις και από την άλλη [γινόμαστε] σώφρονες [κάνοντας] σώφρονες πράξεις και ανδρείοι [κάνοντας] γενναίες πράξεις.

B.1.

Οι διανοητικές αρετές (π.χ. σοφία, φρόνηση, σύνεση) σχετίζονται με τη λογική και ανήκουν, σύμφωνα με τον χωρισμό του Αριστοτέλη, στο καθαρά λογικό μέρος της ψυχής, το «λόγον ἔχον» μέρος. Παράγοντες που συμβάλλουν στη γένεση και την επαύξησή τους είναι κατά κύριο λόγο η διδασκαλία, η οποία απαιτεί εμπειρία και

χρόνο. Η φράση «τὸ πλείον» (= κατά κύριο λόγο) υποδηλώνει την ύπαρξη κι άλλων παραγόντων που δεν αναφέρονται στο κείμενο. Την κύρια, λοιπόν, ευθύνη για τη μετάδοσή τους (πέρα από άλλους παράγοντες και το ίδιο το άτομο) την έχει ο δάσκαλος.

Η τόσο σύντομη αναφορά στις διανοητικές αρετές οφείλεται στο ότι ο Αριστοτέλης θέλει απλώς να διακρίνει τα δύο είδη αρετής και να τονίσει τις διαφορές τους. Θα αναφερθεί διεξοδικά σ' αυτές στο έκτο βιβλίο.

Οι ηθικές αρετές (π.χ. η δικαιοσύνη, η σωφροσύνη, η ανδρεία) ανήκουν, σύμφωνα με τον χωρισμό του Αριστοτέλη, στο «ἐπιθυμητικόν», στο μέρος δηλαδή της ψυχής που μετέχει και στο «λόγον ἔχον» και στο «ἄλογον» μέρος. Αυτές περιγράφουν τον χαρακτήρα του ανθρώπου. Η κατάκτησή τους οφείλεται στον εθισμό («ἔθος»), δηλαδή στη συνήθεια που δημιουργείται με την επανάληψη μιας ενέργειας. Μάλιστα ο Αριστοτέλης, για να στηρίξει αυτή του την άποψη, συνδέει ετυμολογικά τη λέξη «ἠθική», ὄρο τον οποίο δημιούργησε ο ίδιος, με τη λέξη «ἔθος». Παρατηρούμε ότι συσχετίζει την πραγματική σημασία των λέξεων με τα πράγματα ή τις ιδιότητες που δηλώνουν, για να κατανοήσει και να επιβεβαιώσει τη μεταξύ τους σχέση. Έτσι, καταλήγει να μας πείσει ότι οι δύο λέξεις δεν συνδέονται μόνο ετυμολογικά, αλλά και σημασιολογικά. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι την ευθύνη για την κατάκτηση των ηθικών αρετών την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος. Εξαρτάται μάλιστα σε απόλυτο βαθμό από αυτόν αν θα φτάσει στον στόχο του, αν θα αποκτήσει ἦθος «εὐγενές καὶ φιλόκαλον». Και για να το κατορθώσει, πρέπει να καταβάλει επίπονη προσπάθεια και αγώνα, να εθίσει την ψυχή του σε πράξεις ενάρετες, να την καλλιεργήσει «διὰ τοῦ ἔθους». Τέτοιες απόψεις υποστήριζε και ο Πλάτωνας (Νόμοι 792). Σοφός λοιπόν γίνεται κανείς κατά κύριο λόγο με τη βοήθεια του δασκάλου, ενώ αγαθός γίνεται με τη θέληση και την επιμονή του στην άσκηση της αρετής. Βέβαια, για να φτάσει στον στόχο του, πρέπει να καταβάλει επίπονη προσπάθεια και αγώνα.

ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Φλέμγκ 40, τηλ. 2109932291 • Κύπρου 51, τηλ. 2109941471 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396, • Πρωτόπαππα & Ρόδου 2, τηλ. 2109955210

ΓΛΥΦΑΔΑ: Λ. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008

email : support@romvos.edu.gr

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να προσδιορίσουμε το περιεχόμενο της λέξης «ἀρετή», για να γίνει περισσότερο κατανοητή. Στην αρχαία ελληνική σήμαινε τη θετική ικανότητα, την υπεροχή, την ανωτερότητα. Έτσι, μιλάμε για την αρετή του πολεμιστή, του ρήτορα, του αλόγου, του ματιού (όλα αυτά θα αναφερθούν από τον Αριστοτέλη σε επόμενες ενότητες). Δεν είχε, επομένως, καθαρά ηθικό περιεχόμενο, όπως σήμερα, γι' αυτό και στο κείμενο τοποθετείται δίπλα της ο προσδιορισμός «ἠθική».

B.2. Ο Αριστοτέλης, για να αποδώσει την αντίθετη πορεία που ακολουθείται στις ηθικές αρετές (ἐνέργεια -> δύναμις), συνδέει τη μετοχή «ἐνεργήσαντες» με το «πρότερον», για να δηλώσει το προτερόχρονο, ή τις μετοχές ενεστώτα «ποιουῦντες» και «πράττοντες», για να δηλώσει το σύγχρονο. Χαρακτηριστική είναι η χρήση του επιρρήματος «πολλάκις». Παρόλο που αναφέρεται σε όσα χαρακτηριστικά έχουμε εκ φύσεως, η χρήση του υποδηλώνει ότι για την κατάκτηση των ηθικών αρετών είναι απαραίτητη η άσκηση και η επανάληψη.

Στις ηθικές αρετές, λοιπόν, προηγείται η ἐνέργεια, δηλαδή η εξάσκηση, η επανάληψη μιας ἐνέργειας, και ακολουθεί η κατάκτηση της ηθικής αρετής. Αλλά για να γίνει η αρετή από προαίρεση πράξη, είναι ανάγκη ο άνθρωπος να μάθει κάποιο τρόπο άσκησης. Ο Αριστοτέλης για τον τρόπο αναφέρει, «γιατί όσα πρέπει να κάνουμε αφού τα μάθουμε, τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα («ἄ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιουῦντες μανθάνομεν»). Δύο παραδείγματα από την καθημερινή ζωή, που αφορούν τις **πρακτικές τέχνες** αποδεικνύουν την αλήθεια της θέσης αυτής: για να αποκτήσει δηλαδή κανείς την ικανότητα του οικοδόμου ή του κιθαριστή, πρέπει πρώτα να εξασκηθεί στο χτίσιμο ή στο παίξιμο της κιθάρας αντίστοιχα.

Συμπέρασμα («οὔτω δὴ ... ἀνδρεία ἀνδρείου»)

Αυτό, λοιπόν, που συμβαίνει στις πρακτικές τέχνες, συμβαίνει και στις ηθικές αρετές (αναλογία): με την επανάληψη και τον εθισμό σε ηθικές πράξεις αποκτούμε τις

ηθικές αρετές. Το συμπέρασμα εισάγεται με το «ούτω δή», και με τρία παραδείγματα ηθικών αρετών: της δικαιοσύνης, της σωφροσύνης και της ανδρείας.

B.3. Σελίδες 152-153 «Πριν από όλα όμως ο Αριστοτέλης ... τις ανθρώπινες αρετές σε ηθικές και διανοητικές»

B.4.

Απουσία, ουσιώδης

Αποχή, αμέτοχος

Φύση, φυσικός

Χρήση, καταχρηστικός

Μάθηση, αμαθής

Γ1. Γιατί νομίζω ότι εσείς δεν αγνοείτε ότι πολλά γεγονότα έχουν ήδη συμβεί τέτοιου είδους, τα οποία αρχικά όλοι ανεξαιρέτως θεώρησαν ότι είναι συμφορές και συμπονούσαν αυτούς που τα έπαθαν, αργότερα όμως αυτά τα ίδια διαπίστωσαν ότι είχαν γίνει αιτία των μεγαλύτερων αγαθών. Και γιατί πρέπει να μιλήσουμε για τα περασμένα; Αλλά και τώρα θα βρίσκαμε ότι οι σημαντικές βέβαια πόλεις, εννοώ την Αθήνα και τη Θήβα, αναπτύχθηκαν όχι από την ειρήνη αλλά απ' όσες δυσκολίες αφού αντιμετώπισαν προηγουμένως στον πόλεμο ανέκτησαν πάλι τις δυνάμεις τους, και από αυτές η μία ότι έχει καταστεί ηγεμονική πόλη των Ελλήνων, ενώ η άλλη ότι έχει γίνει στην παρούσα κατάσταση τόσο ισχυρή, όσο ποτέ κανείς δε θα προσδοκούσε ότι θα γίνει. Γιατί η φήμη και η δόξα συνηθίζουν να επέρχονται όχι από την ησυχία αλλά από τους αγώνες.

ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Φλέμγκ 40, τηλ. 2109932291 • Κύπρον 51, τηλ. 2109941471 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396, • Πρωτόπαππα & Ρόδου 2, τηλ. 2109955210

ΓΛΥΦΑΔΑ: Λ. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008

email : support@romvos.edu.gr

Γ2. ἔ (ή εναλλακτικά «αὐτόν» σύμφωνα με Γραμματική Αχιλλέως Τζαρτζάνου παρατήρηση σελίδα 73)

πορρωτάτω

εὖ

ύμῶν αὐτῶν

ἡγεμόσι

ῶετο

ὑπειλήφθαι

τοῖς πεισομένοις

γνοίη

κατάστηθι

Γ3α.

ύμᾱς : υποκείμενο του απαρεμφάτου «ἀγνοεῖν» (ετεροπροσωπία)

συμφοράς : κατηγορούμενο στο υποκείμενο «ᾶς» μέσω του συνδετικού «εἶναι»

τοῖς παθοῦσι : επιθετική μετοχή σε θέση αντικειμένου στο «συνηχθέσθησαν»

τί : επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας (αιτιατική της αιτίας) στο «λέγειν»

λαβούσας : κατηγορηματική μετοχή συνημμένη στο αντικείμενο «τάς πόλεις»,

εξαρτώμενη από τον ρηματικό τύπο «εὕροίμεν ἄν»

ἡγεμόνα : κατηγορούμενο στο υποκείμενο «τήν μέν» μέσω του ρηματικού τύπου

«καταστᾶσαν».

Γ3β. Ὁ ῥήτωρ εἶπεν ὅτι αἱ γὰρ ἐπιφάνειαι καὶ λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ

τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλοῖεν

Ὁ ῥήτωρ εἶπεν τὰς γὰρ ἐπιφανείας καὶ λαμπρότητας οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ

τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλεῖν.

Επιμέλεια Απαντήσεων

Αξής Χρήστος, Σιταρά Φωτεινή, Τρουλάκης Μάνος

ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Φλέμγκ 40, τηλ. 2109932291 • Κύπρου 51, τηλ. 2109941471 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396, • Πρωτόπαππα & Ρόδου 2, τηλ. 2109955210

ΓΛΥΦΑΔΑ: Λ. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008

email : support@romvos.edu.gr